

REVOLUȚIA PE CALE MORALĂ ÎN CONCEPȚIA LUI PETRE ANDREI

Teoretician preocupat de explicarea științifică a vieții sociale, Petre Andrei analizează din multiple perspective complexul fenomen al revoluției, în cadrul mai larg al interesului sau pentru sociologia politicii. Metoda sa integralist deterministă devine un instrument cu care operează eficient pentru demontarea diverselor aspecte ale revoluției. Bogata informare, frecventele referiri la ampla literatură a problemei relevă în autor un bun cunoscător al acesteia.

Concepția lui Petre Andrei despre revoluție în sensul de proces care îmbrățișează toate domeniile vieții sociale, respectiv politic, economic, spiritual conține, în complexitatea ei, o suplă dialectică. În ceea ce privește dimensiunea spirituală a revoluției, vom remarca la Petre Andrei, ca și la M. Ralea sau P. P. Negulescu, o înțelegere din perspectivă axiologică a revoluției. Observând că, cel mai adesea, revoluția a fost studiată doar ca revoluție politico-socială, autorul va încerca să suplinească o lacună care privește revoluția în alte domenii, cum ar fi în știință, artă, religie. Or, această extindere îl obligă la caracterizarea revoluției în genere, la descoperirea trăsăturilor ei speciale „definitoare”, cum se explică autorul.

Rezultat al unor evoluții, revoluția se caracterizează prin violență, prin caracterul brusc al schimbărilor. Sînt trăsăturile cele mai generale care dau conținut revoluției inclusiv în spațiul spiritual. Definierea revoluției prin caracterizarea ei din punctul de vedere al conținutului și formei sale ne interesează întrucît aici prevalează perspectiva axiologică. Ca manifestare a tendinței către autonomie față de valorile istorice obiective, revoluția este mai întîi luptă „subiectivă, iar apoi manifestată în contra normelor obiective stabilite sau în contra autorității”¹. Pregătirea spirituală prealabilă a revoluției este un element fără de care aceasta din urmă nu este de conceput.

Al doilea moment definitoriu după cel subiectiv este exteriorizarea, obiectivarea activă a acestei lupte. „Aceasta se face, precizează Petre Andrei, prin răsturnarea ordinii existente, prin schimbarea valorilor stabilite în mod autoritar”². Răsturnarea obiectivă de valori este bruscă pentru că momentul, deși prevăzut, pregătit anterior, nu este precizat. Necesitatea acestui moment este dincolo de orice discuție, dar forma de realizare a lui, respectiv violentă, singeroasă, sau pe cale pașnică, depinde de împrejurări.

¹ Petre Andrei, *Opere sociologice*, vol. II, București, Edit. Academiei, 1975, p. 46.

² *Ibidem*.

Caracterul reformator, al treilea aspect definitoriu al revoluției, presupune afirmarea conștiinței unui nou drept și a unei noi valori. Revoluția nu este numai un dizolvant social, nu are numai o latură distructivă, căci astfel s-ar transforma într-un fenomen patologic, condamnat, ei și o latură constructivă, care înseamnă o nouă ordine socială, stabilirea de noi valori. „Adevărata revoluție, subliniază Andrei, e reformatoare, ea creează valori noi și nu încearcă înlăturarea celor vechi până ce nu vede posibilitatea de realizare a idealului său”³. Influențat de teoreticienii dialecticienii, Petre Andrei înțelege revoluția ca luptă, ca manifestare activă a unei contradicții, dar ea (revoluția) este în același timp și expresia unei valorificări opusă celor predominante ca și a unor valori contrare celor deja realizate.

Accentul sociologului pe dimensiunea axiologică este predominant în ideile sale privind revoluția morală. Proces amplu, complex, revoluția pe care morală se constituie într-un important capitol al sociologiei revoluției. Procedind la o analiză din variate unghiuri de vedere a revoluției, Petre Andrei insistă asupra a ceea ce el numește „valorificarea morală” a acesteia în calitate de faptă liberă, adică de acțiune directă, voită.

Caracterul atotcuprinzător al revoluției subsumează revoluției economice, politice, spirituale de asemenea revoluția din punct de vedere etic. Și intrucît eticul se referă în mod necondiționat la un criteriu, observația lui Petre Andrei este că „Astăzi, criteriul moral admis în genere e acela al scopurilor și motivelor acțiunilor omenești. Pentru a aprecia valoarea morală a unei acțiuni trebuie să avem în vedere *scopurile* pe care le-a urmărit cineva și *motivele* care l-au determinat la acțiune”⁴ (subl. aut.). Transpusă la scara revoluției, aceasta înseamnă studiul valorii scopurilor pe care le vizează și a mijloacelor de care se servește pentru realizarea scopurilor. „Dacă scopurile pe care le urmărește ea nu se pot realiza prin mijloace morale și dacă nu au ele însele o valoare morală intrinsecă, atunci revoluția e un fenomen condamnat”⁵, afirmă gânditorul. Conștient de faptul că succesul nu asigură automat valoarea morală revoluției, dat fiind că depinde de împrejurări diferite, Petre Andrei corelează aprecierea etică a revoluției cu considerarea unui criteriu unitar, stabil, cu alte cuvinte, cu scopurile etice supreme.

Între valori, libertatea personalității, respectul demnității umane, dreptatea și egalitatea s-au detașat frecvent, în concepția teoreticienilor, ca scopuri ale revoluției, configurând un ideal mai înalt ce conduce spre democratizare și progres. „Idealul suprem, care poate justifica o revoluție e de natură etică — socială, și anume: găsirea unei forme de societate în care să se poată dezvolta omul moral, cultural în toată plinătatea sa. Revoluțiile călăuzite de acest ideal creator au valoare morală; (· · ·)”⁶, subliniază sociologul român.

Caracterul distructiv al revoluției se impune gânditorului nostru, dar ceea ce constituie marca distinctivă a acesteia rămâne faptul de a pune ceva în locul a ceea ce înlătură, de a fi reformatoare, creatoare în sensul

³ *Idem*, p. 47.

⁴ *Idem*, p. 68.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Idem*, p. 69.

cel mai înalt — pentru Andrei create de valori culturale. Rolul constructiv al revoluției se realizează pe fondul unor valori nou apărute, dar și pe acela al unor valori perene care, dovedindu-se bune, sînt preluate mai departe. Raportul dialectic discontinuitate — continuitate valorică caracterizează revoluția. „Revoluția nu răstoarnă orice ordine, atrage atenția gînditorului, ci înlocuiește anumite valori, începînd o nouă ordine, în care valorile absolute, dovedite bune se păstrează, de asemenea, în ceea ce privește continuitatea, revoluția respectă achizițiile trecute general valabile”⁷.

După revoluția pe cale politică și pe cale economică, revoluția pe cale morală e a treia formă de revoluție, analizată de Petre Andrei, prin care e posibilă revoluția socială. Schimbarea formelor de stat, a instituțiilor și a legilor nu este suficientă pentru îmbunătățirea societății, dacă oamenii rămîn aceiași. Vechea ordine și-a creat mentalitățile sale, iar valorile promovate de noile legi rămîn temporare, aduc modificări nedurabile, „dacă ele nu pătrund adînc în conștiința indivizilor, dacă ele nu devin norme morale interioare de conduită”⁸, remarcă gînditorul. Schimbarea vechilor mentalități, odată cu încetarea vechii ordini de drept, rezultă din puterea noii legi și a noii forțe, dar ea „depinde mai ales de *educația și morală socială*”⁹, este de părere autorul, subliniind astfel, sub influența lui Kant, rolul celor doi factori.

Vrînd să se distanțeze de așa-zisul marxism economic, orb, după părerea sa, căci disprețuiește în mod absolut factorul ideal, etic, idee eronată combătută de Engels însuși, nu numai de marxiști, Petre Andrei relevă rolul transformărilor economice de a sluji un ideal uman. „Revoluția bună, admisibilă, spune el, lăsînd să se înțeleagă că ar fi și revoluții rele, neadmisibile, ca acelea în care ar exista numai dimensiunea distructivă, e posibilă numai pe calea evolutivă, morală”¹⁰. Fără a neglija aspectul economic sau juridic-legislativ, sociologul român se alătură acelei poziții teoretice care concepe educația socială ca mijlocul care ajută și desăvîrșește influența asupra individului, modelîndu-l în sensul valorilor dorite. De aceea, o transformare autentică, fundamentală a societății este de neconceput, după Petre Andrei, fără reforma morală. În radicalismul său, reforma impune o revoluție a educației, așa cum o ceruse imperativ Kant. Atașamentul gînditorului român față de filosoful de la Königsberg pornește de la fondul ideatic comun cu acesta.

Aruncînd punți spre viitor, Kant concepușe formarea omului în sensul servirii acestuia și a idealurilor omenirii. Dacă necesitatea schimbării educației era dincolo de orice discuție, modalitatea înfăptuirii ei se putea preta la interpretări. Punctul de vedere kantian pe care Petre Andrei îl adopta este nu reforma treptată, ci revoluția, o *revoluție autentică*.

Răspunzînd parcă unei întrebări ce răscolește conștiința responsabilă a vremii noastre, de după revoluția din 22 decembrie 1989, — cu ce

⁷ *Idem*, p. 72.

⁸ *Idem*, p. 99.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Idem*, p. 100.

trebuie început pentru instituirea noii societăți democratice? — Petre Andrei arată: „Pentru realizarea unei alte societăți trebuie schimbat omul, dar aceasta nu înseamnă decît *dezvoltarea unei conștiințe noi*”. Cum trebuie să fie purtătorul noii conștiințe în concepția eticianului român? „*Omul nou trebuie să fie o persoanalitate puternică și liberă, care însă nu trebuie să aibă pretenția că el e totul, ci să vadă adevărata sa valoare, să înțeleagă că el e numai membrul unei națiuni, dar națiunea e verigă din lanțul umanității, căreia totul trebuie să i se subordoneze*”¹¹. Cît de departe și cît de înalt a mers gînditorul român, făcînd din individul cultivat și liber, conștient de sine, ca și din națiune, „trepte culturale ale umanității” și recunoscînd în umanitate baza etică a vieții!

Din nou pîrînd a fi prezent printre noi, Petre Andrei, cu premoniția proprie cercetătorului autentic, vorbește despre revoluția brutală care poate trezi în suflete idealul individualismului și al anarhiei etice, ceea ce are rezultate nefaste și distrugătoare. Conștient că, în general, revoluțiile politice violente schimbă doar „exteriorul”, adică organizația juridică, economică și politică, nu însă și sufletul, propune „reforma evolutivă prevenitoare”, cu deosebire *reforma morală* ca primă condiție pentru schimbarea societății, subliniind încă o dată sensul major, cu nimic de substituit, al prefacerilor de ordin moral ce trebuie să însoțească o ordine socială nouă.

Analist al revoluției, adept al necesității ei în cazul cînd viața unui stat sau viitorul unui popor sînt în primejdie, Petre Andrei, evident, nu agreează soluțiile care lasă loc dezlănțuirii patimilor, întunecării inteligenței de către sentiment.

Tensiunile, stările conflictuale perpetue nu sînt propice reformelor. Aici punctul de vedere al politologului este din nou clar. Desfășurîndu-se într-un climat normal de evoluție, reformele democratice pot da un curs pozitiv revoluției violente. În acest sens, democrației îi sînt dezvăluite virtuțile de a facilita confruntarea teoretică, de a da șansa ieșirii victorioase a acelei clase care învinge moral și intelectual adversarul.

Sublinierea rolului reformei, morale, Petre Andrei o face de la înălțimea perspectivei pe care o oferă revoluției scopul istoric suprem, înțeles ca fiind idealul de om cultural, de cultură așa cum se manifestă aceasta în diversele domenii ale vieții sociale. Pentru atingerea acestui ideal, utilizării forțelor pozitive creatoare ale omului, ce țin de rațiune, trebuie să se adauge, în concepția autorului și completînd pe Hegel care lua în considerație numai pe acestea, de asemenea, activarea în sens util, creator a forțelor negative ale sensibilității, instinctele și dorințele umane.

Actualitatea ideilor lui Petre Andrei pentru etica contemporană transpare din rolul acordat reformei subiective, reformei conștiente care constituie esența reformei morale ce trebuie să preceadă, după opinia sa, schimbarea raporturilor sociale actuale epocii sale. Prioritatea acordată conștiinței, rațiunii derivă din recunoașterea capacităților demiurgice ale acesteia în construirea morală a omului. „Puterea creatoare a rațiunii trebuie să-i dea omului autonomia morală, să-l elibereze de lanțurile

¹¹ *Idem*, p. 101.

egoismului, arată eticianul din nou evident influențat de Kant, să reducă instinctele și pornirile inferioare ale lui”¹². Potrivit unui idealism pronunțat, Petre Andrei este convins că schimbările din domeniul conștiinței vor înlătura zguduirile de ordin social, transformând revoluția în evoluție.

Din modul cum încheie studiul privind sociologia revoluției, reiese clar că autorul a fost interesat în descifrarea mecanismului, a factorilor și condițiilor acesteia pentru a releva, cu deosebire, rolul unui singur tip de revoluție, anume revoluția din domeniul conștiinței, de fapt, în concepția sa, „adevărată revoluție de care are nevoie societatea actuală”. Sensul acestei revoluții este descoperit de autor în idealul pe care ea trebuie să-l confere individului „un ideal superior egoismului biologic, care să-l facă pe om să simtă solidaritatea lui cu umanitatea întreagă, înfățișându-i *noblețea și demnitatea muncii ca scopuri imediate ale vieții sale*”¹³.

Observăm în acest citat distincția benefică pe care o face eticianul între idealul suprem, abstract și general și idealul concret, apropiat care dă sens vieții în cotidianul imediat. Valoarea menită să dea conținut acestui ideal — munca — este corelată cu acele virtuți care califică, totodată, pe făptuitorul ei, omul muncii.

Înerezător în procesul social, posibil, datorită în primul rând, capacității de schimbare și de evoluție a sufletului omenesc, Petre Andrei valorifică, concomitent, în acord cu metoda integralistă de la care se reclamă, rolul educației sociale, al reformei morale cu atenția ce se cuvine acordată reformei pe plan economic.

Revoluția devenită o problemă importantă a politicii, este în același timp o problemă nu mai puțin importantă și pentru etică, așa cum rezultă urmărind concepția lui Petre Andrei din lucrarea *Sociologia revoluției*, scrisă în 1921, lucrare ce poartă amprenta frământărilor politice și etice cărora sociologul român le-a căutat și le-a dat un răspuns.

Dr. ELENA COBIANU

¹² *Idem*, p. 103.

¹³ *Ibidem*.